

Fister Magdolna

Krétapapíron, gyöngybetűkkel

ELFUT-E A SZALADOS?

Gondolatok Sántha Attila: A székely nyelvjárások „déli-nyugati szláv jövevényszavainak” kérdéséhez című írásához, amely a Kelet Kapuja folyóirat 1. évfolyam 1. szám 62-69. oldalán jelent meg

Amikor a fenti írást elolvastam meglepődtem, hogy egy független kiadó által megjelentetett lapban megismételve láttam az eddig is oly sokszor hallott hivatalos nyelvi eredeztetési képtelenségeket. Szinte nem akartam hinni a szememnek, mivel a többi írás szépen sorra szedi mindazt, ami múltismertünkben eddig kimaradt. Mivel a fenti címben említett szerző cikkében árnyaltan és finoman fogalmaz, véleményét polkorrekt módon ismerteti, ezért csak írásának többszöri elolvasása után jöttem rá, hogy ez a tanulmány tulajdonképpen egy hatalmas jajkiáltás! Sajnos, mint gyakran a haldokló utolsó sóhaja, ez is elég halkra sikerült. Jajkiáltás, hogy segítetek! Mert a nyelvtudomány „jövevényszavaktól” és „szókölcsönzésektől” hemzsegő dzsungelében egyedül kevés vagyok a rendvágáshoz! Segítetek olvasók! Segítetek jószándékú nyelvészek!

Rögtön az első mondatban a „kölcsönszavak” és az „átvétel” kifejezés alkalmazása bizony sértőnek tűnik. Azért sértő, mert feltételezi, hogy édes anyanyelvünk ezer (vagy több) évvel ezelőtt olyan szegényes volt, hogy kölcsönszavakra, átvételekre szorult. Lehet, beszélni sem tudtunk... Ha nem voltak szavaink... Ebben a folyóiratban ilyesmit feltételezni azért meglepő, mert ez a folyóirat pont azért született, hogy ezeket a téveszméket tudományos bizonyítással, akár pont a szép reményekre feljogosító komparatista nyelvész által műgonddal megírt cikkben eloszlassa. Aki ezt a folyóiratot megvásárolja, az erről az eloszlásról akar olvasni.

A cikk alapját képező szakmai hozzászólás Benkő Loránd nyelvész elméletének vizsgálatáról szól. Ez az elmélet arról szól, hogy „a magyar nyelvterület nyugati-déli részén kell keresni a székelyek lakóhelyét az Erdélybe való településük előtt”. Feltételezi tovább-

bá, hogy azon a területen a valaha ott élő székelyekkel egyidőben és annál korábban olyan fejlett kultúrájú és például szlovák nyelvű népesség élt – például Pozsony környékén, ahogy a cikkből később kiderül –, akitől szavakat lehetett átvenni. A terület jelenét és múltját ismerő emberként ezt a feltételezést a leghatározottabban alaptalannak tartom és már csak ezért is elképzelhetetlenek számomra a szláv szóátvételek! Sántha Attila az elmélet első részét, hogy a székelyeket a magyar nyelvterület déli-nyugati részén kell keresni elutasítja, de az elmélet második részét, a szláv szóátvételeket már nem oly határozottan.

Benkő Loránd, elméletének alátámasztására, felsorolásában elsőnek az „odor” szó eredet-magyarázataát hozza fel. Sántha Attila is ismerteti az összes lehetséges eddig megjelent ezzel kapcsolatos magyarázatot. Sajnos összefoglalásában nem egyértelmű. Ember legyen a talpán, aki a következőkből kihámozza az elutasítást vagy az igenlést.

„Összefoglalva: az odor/udor vagy átvétel valamelyik keleti szláv nyelvből (szlovák?, ruszin?), vagy a székelyek és a bolgár-törökök kapcsolatára utal. (Az embernek óhatatlanul eszébe jut a székely vicc: *Vagy valamely, vagy megy valahova. De félre a tréfát! Lássuk tovább Sántha Attila összefoglalóját.*) Amennyiben a székely szó a bolgár-törököktől jön, a szlovákba (ruszinba?) is szintén a bolgár-törökből, esetleg a székely nyelvjárásból került.” – Átvétel valamelyik keleti szláv nyelvből?! Mint látjuk, a Kelet Kapujában is ott vagyunk, ahol a part szakad! Vagy úgy kell érteni ezt a bekezdést, hogy a bolgár-török az turáni (magyar, vagy annak elődje) nyelv, mert akkor igen, akkor érthető. De ez nem került kimondásra.

Világos számomra, hogy az odor/udor és a cikkben idézett szlovák népnyelvi (?) „v’dor” egyetlen

jelentésű, mégpedig Sántha Attila által helyesen megadott „...száragabona (amelyet majd ki kell csépelni) tartó hely lehetett.“ Sajnos ő itt megáll az értelmezésben, az eredeztetésben. Mert: Igen! Az **udvar** (szlovákul *dvor*) az, ahova behordták a száras gabonát és utólag – az időjárástól, a helyi viszonyoktól függően – valahol, vagy az udvaron, vagy másutt kicsépeltek. Hogy az udvar a gazda számára milyen szent hely volt, és hogy az udvar keményre taposott és tisztára felsepert földjére hordták be a gabonát – gyermekkoromban magam láttam, hogy például a a hüvelyeket, a borsót, babot is – és ott csépeltek, arra irodalmi példaként Móra Ferenc Igazlátók-ja szolgál. Már a hunok is így tettek. Igaz, Móra Ferenc is csak annyit írhatott annak idején, hogy Hol hun, hol nem hun... A hunoknak ezek szerint sem csépelni valója, sem udvara nem volt. Meg kellett várniuk, míg Európa középső részén találkoznak a szemeseket udvaron csépelő szlovákokkal...

Számomra ebből az egy példából is egyértelmű, hogy semmiféle szókölcsonzéről, szóátvételtől, jövevényszóról nem lehet szó! Annyi bizonyos csupán, hogy vannak szavak, amelyek megjelennek a ma indoeurópainak nevezett nyelvekben, megjelennek a szláv nyelvekben, de legnagyobb számban a magyar nyelvben ismerhetők fel. De ez nem bizonyítja, hogy a magyar nyelv egy szegényes szókincsű nyelv volt, amely tömeges átvételekre, kölcsönzésekre szorult! Arra sincsen bizonyíték, hogy a szláv kultúra és a szláv nyelv (melyik? mert pl. a cseh nem érti az orosz) fejlettségében, szókincsében gazdagságában, társadalmi szervezettségében a nyelvkölcsönzések idején oly jelentős lett volna! Akkor mi alapon szolgál érvként? Még a most szerkesztés alatt lévő ÚEsz is a szlovénból való származtatás mellett szól. Szerintem vagy az eredetkeresés módszertana alkalmatlan a tényleges jelentés kimutatására, vagy csak a szerkesztő ismerethiánya teszi, hogy nem jön rá az összefüggésekre.

A fentiekben a Benkő Loránd által felsorolt első példához szóltam hozzá. Gondolataimat az általa felhozott utolsó előtti példával, amelyet Sántha Attila is elemez – a „szalad” szóval – zárom.

„**SZALAD** csíráztatott gabona (általában a sörfőzéshez használtak) ÚMTsz. A Dunántúlon használják a szalados szót is 'kicsíráztatott gabonából készült lepényféle' (ÚMTsz). Népnyelvi szó.” – eddig a bevezető idézet.

Majd rövid áttekintés következik arról, hogy a *szalad* az maga a maláta (a sörfőzéshez használt csíráztatott gabona). Idézet az ÚEsz-ből: „szláv jövevényszó, esetleg a szerb-horvátból vagy a szlovénból.”

Sántha Attila konklúziója:

„A szerb-horvátból vagy szlovénból való származtatás mellett szól a szóföldrajzi helyzet is: a *szalad* székely nyelvjárási szó, a szalados származék pedig dunántúli.”

Jól értem-e? Előbb éltek a nyugati magyar határon szerb-horvát esetleg szlovén kultúrájú, nyelvű sörfőző népek, majd odaköltöztek a székelyek, akik megtanulták tőlük a sörfőzést és átvették az ezzel kapcsolatos szavakat, majd az egyik szót – a *szalad* szót, a dunántúliak átvették a székelyektől? Ejh! Dehogy!

Ezzel szemben a valóság a következő:

1. A *szalad* jelenti a malátát, a sörfőzés alapanyagát.

2. A *szalados* szó jelentése hármassal. Jelenti a csíráztatott gabonából készült lepényt. Lepényt, amelyet kézbe fogva fogyasztunk. Amely szilárd állagú, majdnem mint a kalács, csak lapos, ezért lepény. Lap-LEP az alap, amelyet közrefog az -ény, ami olykor -íny, vagyis az -ény, -íny toldalék azt jelenti, hogy valami valamit közrefog pl. fogíny. A BÉNY (helyi tájszóásban Bíny) helységnévben, magát a körgyűrűk (avargyűrűk) által közrefogott helyet jelenti. Igaz, ezt a fenti eszmefuttatást nem valamely „tudományos” szótárunk, hanem édes, drága, romlatlan anyanyelvünk őrizte így meg.

3. Másrészt a *szalados* az az egyik vidéken csiripiszlinek (mert csirizszerűen ragad a tál széléhez, -pizli, mert süteskor pöszög, ezért nádszáldarabkákat állítunk bele, hogy legyen min kipöszögnie a képződő levegőnek), másutt biracsnak, megint másutt kötésnek nevezett sült, lágy, kása állagú igen finom, tálacsakából kanállal fogyasztandó és tápláló téli, télutói- nagybőjti étel.

4. A Dunántúlon a tönkölybúzából készített szaladost a népi gyógyászatban immunerősítő, rák megelőző, rákos megbetegedésből gyógyulást segítő hatása révén alkalmazták!!!!!!!!!!!!

(Csak csöndesen jegyzem meg, hogy az ÚMTsz és az ÚESz szerint a csíráztatás, erjesztés technológia átvételéhez meg kellett várni, míg találkoztunk egy szláv néppel... Kínos, roppant kínos főleg az ÚMTsz és az ÚESz szerkesztői számára!)

A szalados készítése ma is dívik. Szeretettel invitálom a kedves olvasókat Kürtre, ahol minden télutón Kötésfesztivált rendeznek. Itt megköstölhető a szalados. A fesztivál pontos dátumát a község honlapja közli.

A kőtést, dunántúli í-zős nyelvjárásban kőtísnek mondják. Ezt kalkís, magyarul költés néven ismeri a mai szlovák nyelv. Egy-egy helyen készítik is. Költésnek mondjuk azt is, amikor a madár költ (népiesen kőt), amikor a tojásból kikel a fióka, pont úgy, ahogy a gabonaszemből a csíra, ami tulajdonképpen egy szál, ami a cikkben idézett szlovák sol/szál.

Ha a csíráztatás technológiáját, mint táplálék – étel, vagy ital – nyeresére alkalmas módszert nem ismerték az eleink – a székelyek, a dunántúliak –, akkor hogyan alakulhatott ki ez a többes (négyféle) jelentéstartam?

Azután, hogy megtanultak sört főzni, gyorsan-gyorsan tovább fejlesztettek s hamarjában a gyógymódra is rájöttek? Ráadásul a szalados, mint lepény, magát a liszté szárított csírát tartalmazza, abból készül. A szalados, mint kása, a ledarált csíra kimosott levéből búzaliszt (olykor rozslisztet vagy árpalisztet is tettek bele) hozzáadásával készül. Micsoda változatosság! S mindezt a sörfőzéshez használatos maláta alapján? Ugyan már!

Másról lehet szó!

A csíráztatott gabona minden esetben édes. Akit nagyon szeretünk, arra azt mondjuk, hogy **édesem, mégpedig azért, mert szál köt minket hozzá!** Először a köldökszínór ez a szál, később láthatatlan az érzelmi fonál. Az a szál, amelyik a

magból ered, az a csíra! Amelyet porcikáinkban érzünk. A só/sol/szál életfontosságú volt. Akkor is, ha só, akkor is, ha köldökszínór, amely édes kötés (ebből a köttés) is. Például édesanya, édes szülém, mert azért szülém, mert ott volt a szál, a kiszaladó(s) köldökszínór, a szál-ból lett a szül. Továbbá édes testvér, de édes hazám is – mondjuk magyarul! De szlovákul hiába maradt meg a maláta szó slad, kiejtés szerint szlad formában, mégsem mondja szlovákul az édesanyát szladká matkának senki. Ezért nem az az elsődleges! Nem a szláv az átadó! A szeret és az édes szavunk így függ össze szavaink eredetével. A szeret az lehet szalad. Azért mert az r-l is váltópár és a t-d is az. A gabonaszemből kiszalad az édes szeretet, a csíra-szál. Mert a szem magyarul szalad. Mint ahogy a harisnyán is olykor. Hogy a szalad jelentése édes, arra pont a szláv példa a bizonyíték. Mert az édes, az szlovákul fonetikusán szladki, ahol a szaladból lesz a szlad, a kí a későbbi korban, a népesség szétválása után hozzáragadó szlávos végződés. Például azért, mert ők máshol, más időben, máshogy fejlődtek tovább. Mert egy volt a gyökér és a törzs. Az ágak, a korona lombosodott szép szlávva, szlovákká, s mai magyarrá és még más nyelvekbe is bőven került hajtás. Hogy ez a szétválás hogyan s mikor történhetett arra nézve az okiratok és a régészet adhat támpontokat. Az elmélet hozzá a Pap Gábor által publikált Pilis szindróma lehet. Amikor a népesség fő ágáról leszakadó, arról lemaradó akár nagyobb csoportok számkivetetté lettek, esetleg szolgál sorba kerültek, mint ahogy latinul írják: sclavus. Például a maradók, a maródiak (gyengélkedők, betegek), tehát a morvák. Így már érthető, de csakis így érthető a Pozsony környéki „szlovák“ szavak megléte, amelyek, az akkor még nem szláv népesség által korábban használt ragozó nyelvből maradtak benne. Egy kicsit változtak közben a szavak. De megmaradtak az eredeti, a ragozó nyelvben is, de ott is voltak későbbi változások. Utóbb ezekre mondja a magyar(????????) nyelvész, hogy átvételek?!

Az angol is azt mondja: sweet home – édes otthon. Egész biztos, hogy más korban és más körülmények között változott a szeretet szaladdá és a hon home-má. Csak ez nagyon-nagyon mély gyökerekre enged következtetni és a *szókölcsonzés, szóátvétele, jövevényszó* módszerének dzsungelétől igen-igen távol áll. Ezért kell új módszer! Interdiszciplináris kutatói összefogás. Indoeurópai, szlavisztikai és finnugor előítéletek nélküli kutatói munka. Bizony igen nagy a feladat! Ezért jogos a Kelet Kapujában a nagyon hangos segítségkérés!

A Kelet Kapuja beköszöntőjében azt olvassuk, hogy nemcsak a tudós társadalom szűk köréhez, hanem az érdeklődő közönséghez is kívánnak szólni. Ebből kiindulva talán jobb lett volna nyíltabban, egyértelműbben s főleg közérthetőbben megfogalmazni a szavak eredetére vonatkozó állítást. Nem értem, hogy a cikk végén található táblázatban miért van kérdőjel a „speciálisan székely, erdélyi vagy általánosan népnyelvi szó-e?” felirat után, amikor pont azért szedte a szerző táblázatba ezeket a szavakat, hogy bizonyítsa, hogy igen, az! Az „Eredet” oszlopfelirat helyett az „eddig téves meghatározás” pontosabban kifejezte volna az alá sorolt szöveget, mert így az Eredet felirattal annak valódiságát (az átvételeket) igazolja.

A cikk utolsó bekezdésében a bolgár-török eredettel való érvelés az érdeklődő olvasókönség számára nem okvetlenül jelenti azt, hogy a bolgár-török is turáni ragozó nyelv. Vagy nem az? A mondat második fele, amikor a szerző azt mondja, hogy *így nagyjából eldönthetetlen, hogy a szlovákoktól (sic!), ruszinoktól, netán egyenesen a bolgár-törököktől vetjük át* nem igazolja azt, amit egy bekezdéssel korábban állít, hogy az odor kizárólag a székelyekre jellemző.

A cikk utolsó mondatával, hogy *a Benkő által említett többi szóból a székelyek eredetére nézve semmilyen következtetést nem lehet levonni* azt a reményt ébreszti bennem, hogy maga is meg akarja fejteni, s tán már meg is fejtette ezt a lényeges kérdést. Remélem, hogy ebben a szép, új, tartalmas

lapban krétapapíron, gyöngybetűkkel, mint most is, hamarosan ezt is olvashatjuk. Annál is inkább remélem, mert a székely kérdéssel szorosan összefügg szűkebb hazám – a Mátyusföld és a Csallóköz – népének gyökere. Mélységes és alapos szakmai felkészültség, valamint emberi bátorság és tisztesség kell ahhoz, hogy valaki a Csíki Székely Krónika hitelessége mellett síkra szálljon. Márpedig Sántha Attilában meg volt ez a tisztesség és ez a bátorság is, kiállt a régi tanúságtevők hitelessége mellett. Ekkor pedig egészen más értelmezést kap a dúlás szavunk, s vele együtt Mátyusunk (a Csák) „dúlásai”. Ezért a fenti szláv szóeredeztetésekkel kapcsolatosan csak arra tudok gondolni, hogy a szerző maga is érzi a helyzet kétségbeesítő voltát. Az érdeklődő olvasóközönség és a jószándékú szakma felé szölt ez a kétségbeesett segítségkérő JAJ-kiáltás.

Engem szíven talált, s megszólaltam. Lehet, hogy Szabó Dávid üzen általam Virtről a kiadónak Barótra... Lehet, hogy segíteni akar? Jöhetne bizony!

I. évfolyam, 1. szám - 2017. július - szeptember

Kelet Kapuja

történelmi folyóirat
megjelenik negyedévente

ARADI ÉVA:
A baktriai királyi szkiták

CSUTAK BODROGHY ATTILA:
A magyar-székely hunhagyomány kérdésköre

OBRUSÁNSZKY BORBÁLA:
A hun főhatalom kérdése

CZEGLÉDI KATALIN:
A Turán név a földrajzi nevek tükrében

SÁNTHA ATTILA:
A székely nyelvjárások „déli-nyugati szláv jövevényszavainak” kérdéséhez

DIMÁDZSAV ERDENEBÁTOR:
A hunok anyagi kultúrája Mongóliában

GULDANA SÁRBASSOVA:
A ló mint a kazakok kulturális öröksége

HARANGÓZÓ IMRE:
Vadászok útján, égi csapáson

tortoma KÖNYVKIADÓ
SUN KÖNSZÓD EGYESÜLET